

By: Kanchan Jung Basnet

योजना अधिकृत @ नेपाल सरकार

1.8 : योजनाबद्ध विकासक्रम र चालु आवधिक योजनाको सामान्य जानकारी

स्थानीय तह: ४ , ५ र ६

SmartGk

योजना

- उपलब्ध स्रोत साधनको विवेकपूर्ण परिचालन गरी निर्दिष्ट अवधिमा निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्तिको खाका/दस्तावेज
- आर्थिक सामाजिक विकासको उद्देश्य पूरा गर्न निश्चित अवधिभित्र हासिल गर्न लिइने लक्ष्य, नीति, रणनीति तथा कार्यक्रम र त्यस्ता कार्यक्रमलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि चाहिने स्रोत साधनको व्यवस्था र सोबाट प्राप्त हुने नतिजा सहितको दस्तावेज

योजनाको उद्देश्य

- प्रमुख उद्देश्य:
 - सीमित स्रोत साधनको कुशल तथा विवेकशील विनियोजन एवम् उपयोग मार्फत तीव्र, सन्तुलित तथा दिगो विकास र समृद्धि हासिल गर्ने।
- सहायक उद्देश्य:
 - निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानी तथा क्रियाकलापलाई समेत राष्ट्रिय लक्ष्य र प्राथमिकतातर्फ मुखरित गर्ने,
 - सम्भावना वा अवसरको पहिचान र उपयोग गर्ने,
 - वाह्य प्रभावको रोकथाम, न्यूनीकरण तथा नियमन गर्ने।

योजनाको प्रकार

क. कार्यक्षेत्र र स्थानगत आधारमा

- ❖ राष्ट्रिय आवधिक विकास योजना
 - ❖ नेपाल सरकारले तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने
 - ❖ मुलुकको समग्र विकास योजना तथा नीतिलाई मार्गदर्शन गर्ने
- ❖ प्रादेशिक आवधिक विकास योजना

- ❖ प्रदेश सरकारले तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने
- ❖ प्रदेश भित्रको समग्र विकास योजना तथा नीतिलाई मार्गदर्शन गर्ने
- ❖ स्थानीय तहको आवधिक विकास योजना
 - ❖ स्थानीय तहले तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने
 - ❖ स्थानीय तह भित्रको समग्र विकास योजना तथा नीतिलाई मार्गदर्शन गर्ने

ख. समयका आधारमा

- ❖ दीर्घकालीन योजना/सोच
 - ❖ सामान्यतः १५ देखि २५ वर्ष अवधिको योजना
 - ❖ लामो अवधिको दृष्टिकोण र सो अनुसारको लक्ष्य र रणनीति रहेको
- ❖ मध्यमकालीन योजना
 - ❖ आवधिक योजना (३ देखि ७ वर्ष अवधिको)
 - ❖ मुख्यतया निर्वाचन अवधिलाई समेटेको
 - ❖ मध्यमकालीन खर्च संरचना (३ वर्ष अवधिको चक्रीय योजना)
- ❖ वार्षिक योजना
 - ❖ वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा बजेट
 - ❖ वास्तविकतामा आधारित

योजनाको प्रमुख तत्वहरू

- ❖ सोच
- ❖ लक्ष्य
- ❖ उद्देश्य
- ❖ रणनीति
- ❖ लगानी खाका
- ❖ प्रमुख कार्यक्रम
- ❖ अपेक्षित उपलब्धि
- ❖ नतिजा सूचक

योजना तर्जुमा प्रक्रियामा प्रयोग हुने औजारहरू

योजनाको तत्व	औजारहरू (tools)
के हासिल गर्ने ? - सोच तथा लक्ष्य	नतिजामा आधारित रणनीतिक योजना

	समष्टिगत रणनीतिक योजना लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण
कसरी हासिल गर्ने ? - तरिका	रणनीति, लगानी खाका, कार्यनीति तथा कार्य योजना
परिवर्तनको सिद्धान्त ? - नतिजा हासिल गर्ने पुष्टाई	लजिकल ढाँचा (Logic models), Results chains
लक्ष्य हासिल गर्न आवश्यक स्रोत - स्रोत अनुमान	क्रियाकलापमा आधारित लागत अनुमान (Activity-based costing -ABC) प्रति एकाई लागत अनुमान (unit costing)
उपलब्धिको मापन कसरी गर्ने ?	कार्यसम्पादन सूचकहरु मूल्यांकन तथा परीक्षण

योजना चक्र

योजनाबद्ध विकास

- योजना मार्फत सञ्चालन गरिने विकास प्रक्रिया, निश्चित अवधिको लागि योजना बनाई सोही योजना अनुरूप विकास अगाडि बढाउने प्रक्रिया
- समाजवादी अर्थ व्यवस्थामा सुरुवात भएको
- सन् १९२८ मा सोभियत संघमा पहिलो विकास योजना कार्यान्वयनमा आएको, सो योजना पाँच वर्ष अवधिको रहेको
- नेपालमा वि.सं. २०१३ मा पहिलो पञ्चवर्षीय योजना प्रारम्भ भएको
- यस अवधिमा ९ वटा पञ्चवर्षीय र ५ वटा त्रिवर्षीय गरी १४ वटा योजना कार्यान्वयन भएका
- चालु आर्थिक वर्ष चौधौँ योजनाको अन्तिम वर्ष रहेको, आगामी आ.व. २०७६/७७ बाट पन्ध्रौँ योजना कार्यान्वयनमा आउने
- पन्ध्रौँ योजनाको आधारपत्र प्रकाशन भइसकेको

पहिलो पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०१३/१४ - २०१७/१८)

- सम्पूर्ण खर्च सरकारी क्षेत्रबाट नै गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यता योजनामा राखिएको, जसअनुरूप सरकारी संस्थान खोल्ने र ती संस्थान मार्फत् सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइएको थियो।
- उत्पादन तथा रोजगारीमा वृद्धि गर्ने, जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने, छोटो र सरल नियम बनाउने, सरकारी संस्थानहरु गठन गर्ने, आर्थिक आधार खडा गर्ने र अत्यावश्यक तथ्यांक संकलन गर्ने उद्देश्य

दोस्रो त्रिवर्षीय योजना (आ.व. २०१९/२० - २०२१/२२)

- आर्थिक विकासका साथसाथै सामाजिक विकास समेत गर्ने लक्ष्य योजनामा राखिएको तर कार्यान्वयनको प्रक्रियामा भने कुनै परिवर्तन हुन सकेन।
- आर्थिक विकास गर्ने, आर्थिक स्थिरता कायम गर्ने, रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्ने र न्यायोचित सामाजिक व्यवस्था कायम गर्ने उद्देश्य लिइएको।
- योजना अवधिमा कूल रु. ६० करोड खर्च गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा रु. ५९ करोड ६८ लाख खर्च भएको।

तेस्रो पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०२२/२३ - २०२६/२७)

- यस योजनादेखि नेपालमा औद्योगिक विकासको अवधारणा अगाडि आयो।
- कार्यान्वयनका लागि यस योजनामा सरकारी क्षेत्र, गैरसरकारी क्षेत्र तथा पञ्चायत क्षेत्र गरी तीन क्षेत्र तोकी सरकारको भूमिकालाई थोरै सीमित गर्ने प्रयास गरियो। राष्ट्रिय उत्पादनमा १९ प्रतिशतले वृद्धि गर्ने र कूल रु. २५० करोड खर्च गर्ने लक्ष्य लिइएको।
- कृषि उत्पादनमा वृद्धि गर्ने, औद्योगिक विकास गर्ने, विदेशी व्यापारमा वृद्धि गर्ने उद्देश्य लिएको।

चौथो पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०२७/२८ - २०३१/३२)

- यस योजनामा जनसंख्या वृद्धि तथा श्रमशक्तिको उपयोगलाई जोड दिइएको थियो। साथै यसमा शोषणरहित समाजको परिकल्पना गरी सोही अनुसार कार्यक्रम तय गरिएको थियो। कार्यान्वयनको प्रक्रियामा भने खासै परिवर्तन गरिएको थिएन। कूल रु. ३५० करोड खर्च गर्ने लक्ष्य रहेको जसमध्ये रु. १४९ करोड वैदेशिक सहायताबाट व्यहोरिने अनुमान।
- प्रादेशिक विकासको अवधारणा अघि सारी देशलाई चार विकास क्षेत्रमा बाँड्ने काम भयो।
- योजना अवधिमा २०% वृद्धिको लक्ष्य राखिएता पनि १२.०५% मात्र हुन सकेको।

पाँचौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०३२/३३ - २०३६/३७)

- यसैगरी यस योजनामा कृषि क्षेत्रको वृद्धिलाई दुई अवस्था (अधिक वृद्धिदर र न्यून वृद्धिदर) मा वर्गीकरण गरी सोही अनुसार कार्यक्रम तर्जुमा र स्रोतको विनियोजन गरियो।
- योजना अवधिमा वार्षिक ४ देखि ५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि गर्ने लक्ष्य रहेकोमा २.२% मात्र हुन सक्यो।

छैठौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०३७/३८ - २०४१/४२)

- यो योजना मात्र यस्तो योजना हो जसले कम खर्च गरेर पनि लक्ष्यभन्दा बढी प्रगति गर्न सकेको थियो।
- उत्पादनमा बढी दरले वृद्धि गर्ने, उत्पादनशील रोजगारीको अवसर वृद्धि गर्ने र जनताको न्यूनतम आधारभूत आवश्यकताहरुको परिपूर्ति गर्ने रहेका थिए।
- कूल रु. ३३९४ करोड खर्च गर्ने अनुमान गरिएको यो योजनामा ४.३% आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य रहेकोमा ४.४% रह्यो। कृषि तर्फ ३% वृद्धिको लक्ष्य रहेकोमा ५.९% हुन पुग्यो।

सातौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०४२/४३ - २०४६/४७)

- नयाँ उद्देश्य नराखी छैठौं योजनाकै उद्देश्यहरूलाई निरन्तरता दिइएको यो योजनामा योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनबीचको खाडल कम गर्ने, राष्ट्रको सम्पूर्ण ध्यान उत्पादन र रोजगारी वृद्धि र सर्वसाधारण जनताको आधारभूत आवश्यकता पूर्ति गर्नेतर्फ केन्द्रित थियो।
- कूल रु. ५०४१ करोड खर्च गर्ने अनुमान गरिएकोमा ९५.०१% खर्च भयो।

आठौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०४९/५० - २०५३/५४)

- राजनैतिक परिवर्तन भई बहुदलीय व्यवस्था पुनर्स्थापना पछिको पहिलो योजना।
- आर्थिक उदारीकरणको अवधारणा अनुरूप निजी क्षेत्रलाई महत्त्व दिई योजना तर्जुमा भएको।
- यो योजनाले पहिलोपल्ट विकासका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकीकरण गर्ने कार्य गर्‍यो। दिगो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने, गरिबी घटाउने र क्षेत्रीय असन्तुलन घटाउने उद्देश्य लिएको यो योजना अवधिमा गरिबी ४९% बाट घटेर ४२% मा पुग्यो।
- कूल रु. १७० अर्ब खर्च हुने अनुमान गरिएकोमा ७६.६% मात्र खर्च हुनसक्यो।

नवौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०५४/५५ - २०५८/५९)

- गरिबी न्यूनीकरण रणनीति पत्रको रूपमा तर्जुमा गरिएको।
- योजनाको उद्देश्य प्राप्तिका लागि निश्चित रणनीति आवश्यक पर्ने सोचका साथ तीनवटा रणनीति तर्जुमा गरी २० वर्षको अवधिमा गरिबीको संख्या तत्कालको ४२ प्रतिशतबाट १० प्रतिशतमा झार्ने लक्ष्य तोकिएको।
- योजना अवधिमा कूल रु. १८९.६ अर्ब खर्च गर्ने अनुमान गरिएकोमा ६८.१% मात्र खर्च हुन सकी ३३% मा झार्ने लक्ष्य लिइएको गरिबी ३८% मा सीमित हुनपुग्यो
- वार्षिक ६% को आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य रहेतापनि ३.६% मात्र आर्थिक वृद्धि हुन सक्यो।

दशौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०५९/६० - २०६३/६४)

- गरिबी न्यूनीकरण रणनीति पत्रको रूपमा तर्जुमा गरिएको दशौं योजनामा केही नयाँ अवधारणाहरू अगाडि सारिएका थिए। गरिबीलाई आय गरिबीमा मात्र परिभाषित नगरी मानवीय विकास र सामाजिक वञ्चितिकरणको रूपमा समेत परिभाषित गर्नु।
- कूल रु. २३४ अर्ब (अधिकतम) र १७८ अर्ब (न्यूनतम) खर्च हुने अनुमान गरिएको भए पनि रु. ८४ अर्ब मात्र खर्च हुनसक्यो।

एघारौं त्रिवर्षीय योजना (आ.व. २०६४/६५ - २०६६/६७)

- यस योजनाले "देशमा विद्यमान बेरोजगारी, गरिबी र असमानता घटाई दिगो शान्ति स्थापनामा सघाउ पुऱ्याउँदै आम जनतामा परिवर्तनको प्रत्यक्ष अनुभूति दिलाउने" उद्देश्य राखेको थियो।
- कूल विकास खर्च २८० अर्ब हुने अनुमान गरिएको यो योजनामा गरिबीलाई ३१ प्रतिशतबाट झारी २४ प्रतिशतमा पुऱ्याउने लक्ष्य लिइएको भएता पनि २५.४ प्रतिशतमा मात्र राख्न सकियो।
- यसैगरी वार्षिक औसत आर्थिक वृद्धिदर ५.५% हुने अनुमान गरिए तापनि ४% लाई नाघ्न सकेन।

बाह्रौं त्रिवर्षीय योजना (आ.व. २०६७/६८ - २०६९/७०)

- आगामी दुई दशकभित्र नेपाललाई अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा रुपान्तरण गरी क्रमशः समृद्ध, शान्त र न्यायपूर्ण नेपाल बनाउने दीर्घकालीन सोच रहेको।
- यो योजना अवधिमा कूल १०२३ अर्ब लगानी हुने अनुमान गरिएको थियो। यो योजना अवधिमा कूल १०२३ अर्ब लगानी हुने अनुमान गरिएको थियो

तेह्रौं त्रिवर्षीय योजना (आ.व. २०७०/७१ - २०७२/७३)

- सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई अल्प विकसित मुलुकबाट विकासोन्मुख मुलुकमा स्तरोन्नति गर्ने मूल लक्ष्य रहेको तेह्रौं योजनामा वार्षिक औसत ६ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य राखिएको (जसमध्ये कृषि क्षेत्रमा ४.५ र गैर कृषि क्षेत्रमा ६.७ प्रतिशतको लक्ष्य)।
- यो योजना अवधिमा कूल रु. १६२० अर्ब लगानी हुने अनुमान गरिएकोमा ६८.७ प्रतिशत निजी क्षेत्रबाट हुने अनुमान गरिएको छ।

चौधौं त्रिवर्षीय योजना (आ.व. २०७३/७४ - २०७५/७६)

- उत्पादनशील रोजगारी उन्मुख र न्यायपूर्ण वितरणसहितको उच्च आर्थिक वृद्धिद्वारा द्रुत गरिबी न्यूनीकरण गर्दै आर्थिक सामाजिक रुपान्तरण गर्ने उद्देश्य।
- औसत ७.२ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धि दरको लक्ष्य राखिएकोमा प्राप्त गर्न यो योजना अवधिमा रु ३२ खर्ब ३ अर्ब ४२ करोडको सरकारी खर्च हुने अनुमान गरिएको।

चालु आवधिक योजना

पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना (आ.व. २०७६/७७ - २०८०/८१)

- नेपालको संविधान जारी भई तीनै तहमा निर्वाचित सरकार गठन भए पश्चातको पहिलो योजना।
- राजनैतिक संक्रमण समाप्त भई आर्थिक विकासको तीव्र गतिमा मुलुक अगाडि बढ्ने चरणमा आएको योजना।
- पच्चीस वर्षे दीर्घकालीन सोच सहित जारी भएको योजना, दीर्घकालीन सोच अवधिका पाँच पञ्चवर्षीय योजनामा पहिलो योजना।

दीर्घकालीन सोच २१००

- आय वृद्धि, गुणस्तरीय मानव पुँजी निर्माण र आर्थिक जोखिमको न्यूनीकरण
- वि.सं. २०७९ सम्ममा अतिकम विकसित देशबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति
- वि.सं. २०८७ सम्ममा दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्दै उच्च मध्यम आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति
- वि.सं. २१०० सम्ममा प्रतिव्यक्ति आय औद्योगिक राष्ट्र स्तरको बनाउने

दीर्घकालीन सोच अन्तर्गतका चरण

चरण	योजना	अवधि	विकासका उपलब्धि	Achievement of Development
पहिलो	पन्ध्रौं योजना	५ वर्ष	समृद्धि र सुखको आधार निर्माण	Generating Prosperity and Happiness
दोस्रो	सोह्रौं योजना सत्रौं योजना	१० वर्ष	समृद्धि र सुखको तीव्रता (दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त)	Accelerating Prosperity and Happiness (Achieving SDGs)

तेस्रो	अठारौँ योजना उन्नाइसौँ योजना	१० वर्ष	समृद्धि र सुखको दिगोपना	Sustaining Prosperity and Happiness

दीर्घकालीन सोच

“समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”

समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्र सहितको समान अवसर प्राप्त, स्वस्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मुलुक।

दीर्घकालीन राष्ट्रिय लक्ष्य

१. समृद्धि (Prosperity)	२. सुख (Happiness)
१.१ सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवम् सघन अन्तर आबद्धता (Accessible modern infrastructure and intensive connectivity)	२.१ परिष्कृत तथा मर्यादित जीवन (Well-being and decent life)
१.२ मानव पूँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग (Development and full utilization of human capital potentials)	२.२ सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज (Safe, civilized and just society)
१.३ उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व (High and sustainable production and productivity)	२.३ स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण (Healthy and balanced environment)
१.४ उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय (High and equitable national income)	२.४ सुशासन (Good governance)
	२.५ सबल लोकतन्त्र (Comprehensive democracy)
	२.६ राष्ट्रिय एकता, सुरक्षा र सम्मान (National unity, security and dignity)

दीर्घकालीन राष्ट्रिय रणनीति

१. तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि गर्ने,
२. सुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने,
३. आन्तरिक तथा अन्तरदेशीय अन्तरआबद्धता एवम् दिगो शहर/बस्ती विकास गर्ने,
४. उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने,
५. पूर्ण, दिगो र उत्पादनशील सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण गर्ने,
६. गरिबी निवारण र आर्थिक सामाजिक समानता सहितको न्यायपूर्ण समाज निर्माण गर्ने,
७. प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र परिचालन तथा उत्थानशीलता विकास गर्ने र
८. सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण, प्रादेशिक सन्तुलन र राष्ट्रिय एकता सम्बर्द्धन गर्ने।

रूपान्तरणका प्रमुख सम्वाहक

१. गुणस्तरीय एकीकृत यातायात प्रणाली, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार पूर्वाधार र बृहत् सञ्जालीकरण,
२. गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माण, उद्यमशील कार्य संस्कृति विकास र सम्भावनाको पूर्ण उपयोग,

३. जल विद्युत उत्पादन वृद्धि र हरित अर्थतन्त्र प्रवर्द्धन,
४. उत्पादन, उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि,
५. गुणस्तरीय पर्यटन सेवाको विकास र विस्तार,
६. आधुनिक, दिगो र व्यवस्थित शहरीकरण, आवास र बस्ती विकास,
७. प्रादेशिक र स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास र सुदृढीकरण तथा औपचारिक क्षेत्रको विस्तार,
८. सामाजिक संरक्षण र सुरक्षाको प्रत्याभूति र
९. शासकीय सुधार र सुशासन अभिवृद्धि।

सहयोगी क्षेत्र

१. संविधान, लोकतन्त्र र विकास प्रतिको राजनीतिक प्रतिबद्धता,
२. जनसांख्यिक लाभ र नागरिक सचेतना,
३. भौगोलिक अवस्थिति र प्राकृतिक विविधता तथा सम्पन्नता,
४. सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता तथा मौलिक पहिचान,
५. सामाजिक पुँजी र विश्वभर फैलिएका नेपाली समुदाय,
६. स्वच्छ र नवीकरणीय ऊर्जा,
७. मित्रराष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको सदभाव र
८. संघीय शासन प्रणाली र वित्तीय संघीयता।

दीर्घकालीन सोच हासिल गर्ने आधारहरू

रूपान्तरणका संवाहक तथा सहयोगी क्षेत्रका अतिरिक्त निम्न बमोजिममा आधार रहेका छन् जसले दीर्घकालीन सोच हासिल गर्ने दिशामा उल्लेख्य भूमिका खेल्दछन्।

१. संविधानका राज्यका नीति र मौलिक हक प्राप्त गर्न उच्च र दिगो आर्थिक वृद्धि आवश्यक रहेको।
२. राजनीतिक तथा नीतिगत स्थिरता कायम भई आर्थिक समृद्धितर्फ उन्मुख अवस्था सिर्जना भएको।
३. समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी वृद्धि गर्ने उपयुक्त वातावरण निर्माण भएको।
४. जनसांख्यिक लाभ र प्राकृतिक स्रोत-साधनको महत्तम उपयोग गरिने।
५. ज्ञान, सीप, पुँजी र प्रविधि तथा पूर्वाधार र ऊर्जा विकास गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने।
६. वि.सं. २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्ने राष्ट्रिय प्रतिबद्धता रहेको।
७. विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा तीव्रता प्रदान गर्न आयोजना बैंक, आयोजना पूर्व तयारी र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई सुदृढ बनाइने।
८. अनौपचारिक अर्थतन्त्रलाई क्रमशः औपचारिक र उत्पादनशील बनाइने।
९. राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न आवश्यक सुधार र एकद्वार प्रणाली अपनाइने।
१०. ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र विकास गरी समृद्धि हासिल गर्ने।

दीर्घकालीन सोचका प्रमुख लक्ष्यहरू

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
१.	आर्थिक वृद्धिदर (औसत)	प्रतिशत	६.८	१०.५
२.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा वन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२७.०	९
३.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१५.२	३०
४.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	५७.८	६१
५.	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१,०४७	१२,१००
६.	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१८.७	०
७.	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	२८.६	३
८.	आम्दानीमा माथिल्लो १० र तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको अनुपात (Palma Ratio)	अनुपात	१.३	१.१
९.	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक (Gini Coefficient)	गुणक	०.३१	०.२५
१०.	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	७२
११.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	३
१२.	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	७०
१३.	जलविद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	१,०७४	४०,०००
१४.	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९०.७	१००
१५.	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	१९८	३,५००
१६.	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७८.९	९९
१७.	राष्ट्रिय र प्रादेशिक लोकमार्ग	कि.मि.	६,९७९	३३,०००
१८.	द्रुत मार्ग (भूमिगत मार्ग समेत)	कि.मि.	०	२,०००
१९.	रेलमार्ग	कि.मि.	४२	२,२००
२०.	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता (कुल जनसंख्यामा)	प्रतिशत	५५.४	१००
२१.	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९.७	८०
२२.	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	२३९	२०
२३.	पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	जना	३९	८
२४.	५ वर्ष मुनिका कम तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	२७	२
२५.	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८	९८
२६.	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	४३.९	९५
२७.	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	९.५	४०
२८.	उच्च मध्यम स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०	९५

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
२९.	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	९७	१००
३०.	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक	०.९२५	१
३१.	मानव विकास सूचकांक	सूचकांक	०.५७४	०.७६०

पन्ध्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य

पन्ध्रौं योजना “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली”को दीर्घकालीन सोच हासिल गर्ने आधार योजनाको रूपमा रहनेछ। सो बमोजिम समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवन सहितको समाजवाद उन्मुख लोककल्याणकारी राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुने आधार निर्माण गर्ने यस योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य रहेको छ।

प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

समृद्धिका राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
१	उच्च र समतामूलक राष्ट्रिय आय			
१.१	औद्योगिक राष्ट्रको स्तरको उच्च आय			
१.१.१	आर्थिक वृद्धिदर	प्रतिशत	६.८	१०.३
१.१.२	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१,०४७	१,५९५
१.२	गरिबीको अन्त्य			
१.२.२	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१८.७	११
१.३	राष्ट्रिय आम्दानीमा तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको हिस्सा			
१.३.१	आम्दानीमा माथिल्लो १० र तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको अनुपात (Palma ratio)	अनुपात	१.३	१.२५
१.३.२	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक (Gini Coefficient)	गुणक	०.३१	०.२९
२	मानव पूँजी निर्माण तथा सम्भावनाको पूर्ण उपयोग			
२.१	स्वस्थ र लामो आयु भएका नेपाली			
२.१.१	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९.७	७२
२.१.२	मातृ मृत्युदर (प्रतिलाख जीवित जन्ममा)	संख्या	२३९	९९
२.१.३	५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा) ^३	संख्या	३९	२४
२.२	गुणस्तरीय, रोजगारमूलक तथा जीवनोपयोगी शिक्षा प्राप्त नागरिक			

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
२.२.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८	९०
२.२.२	युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत	८५	९९
२.२.३	आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	९२.३	९९.५
२.२.४	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	४३.९	६५
२.२.५	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	९.५	२२
२.२.६	काम गर्ने उमेर समूहका प्राविधिक र व्यावसायिक क्षेत्रमा तालिम प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत	२५	६०
२.३	उत्पादनशील र मर्यादित रोजगारी			
२.३.१	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	४८.५
२.३.२	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	६
२.३.३	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	५०
३	सर्वसुलभ आधुनिक पूर्वाधार एवम् सघन अन्तरआबद्धता			
३.१	सर्वसुलभ, सुरक्षित र आधुनिक यातायात			
३.१.१	राष्ट्रिय र प्रादेशिक लोकमार्ग (स्तरान्ति/कालोपत्रे)	कि.मि.	६, ९७९	१५, ०००
३.१.२	द्रुत लोकमार्ग (भूमिगत मार्ग समेत)	कि.मि.	०	७६
३.१.३	रेलमार्ग	कि.मि.	४२	२००
३.२	पूर्वाधारमा पहुँच तथा आबद्धता			
३.२.१	३० मिनेट सम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७८.९	९५
३.२.२	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९०.७	९९
३.२.३	आधारभूत खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	८८	९९
३.२.४	उच्च मध्यम स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०	४०
३.२.५	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता (कुल जनसंख्यामा)	प्रतिशत	५५.४	८०
४	उच्च र दिगो उत्पादन तथा उत्पादकत्व			
४.१	अर्थतन्त्रमा क्षेत्रगत योगदान			
४.१.१	प्राथमिक क्षेत्र (कृषि, वन र खानि)	प्रतिशत	२७.६	२३.०
४.१.२	द्वितीय क्षेत्र (उत्पादनमूलक उद्योग, विद्युत, ग्यास र पानी तथा निर्माण)	प्रतिशत	१४.६	१८.१
४.१.३	तृतीय क्षेत्र (सेवा)	प्रतिशत	५७.८	५८.९
४.२	स्वच्छ ऊर्जाको उत्पादन तथा उपभोग			
४.२.१	जलविद्युत उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	१, ०२०	५, ०००

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
४.२.२	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	१९८	७००
४.२.३	ऊर्जा उपभोगमा नवीकरणीय ऊर्जाको अनुपात	प्रतिशत	५	१२
४.३	व्यापार सन्तुलन			
४.३.१	वस्तु तथा सेवाको निर्यात (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	अनुपात	९.०	१५.७
४.३.२	वस्तु तथा सेवाको आयात (कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको अनुपातमा)	प्रतिशत	५०.८	५९.०
४.४	राष्ट्रिय तथा क्षेत्रगत उत्पादकत्व			
४.४.१	श्रम उत्पादकत्व	रु. हजारमा	१८४.६	२७६
४.४.१	कृषि उत्पादकत्व (प्रमुख बाली)	मेट्रिक टन प्रति हेक्टर	२.९७	४

सुखका राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
१	परिष्कृत तथा मर्यादित जीवन			
१.१	नागरिक स्वस्थता तथा सन्तुष्टि			
१.१.१	५ वर्ष मुनिका कम तौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	२७	१५
१.१.२	मानव विकास सूचकांक	सूचकांक	०.५७४	०.६२४
१.१.३	नागरिक सन्तुष्टिको अनुभूति सूचकांक	सूचकांक	४.७	५.१
१.१.४	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	२८.६	१३
१.२	सुरक्षित तथा सुविधासम्पन्न आवास			
१.२.१	सुरक्षित (भवन आचार संहिताको मापदण्ड अनुसार निर्मित) आवासमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	३७.८	६०
१.३	भौतिक तथा आधुनिक सम्पत्ति माथिको समतामूलक पहुँच वा स्वामित्व			
१.३.१	आफ्नै स्वामित्वको आवासमा बसोबास गर्ने परिवार	प्रतिशत	८५.३	८९
१.३.२	सार्वजनिक धितोपत्रमा लगानी गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	४.४	२०
१.३.३	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक	०.९२५	०.९६३
२	सुरक्षित, सभ्य र न्यायपूर्ण समाज			
२.१	विभेद, हिंसा र अपराधमुक्त समाज			
२.१.१	जीवनकालमा शारीरिक वा मानसिक वा यौन हिंसा पीडित महिला	प्रतिशत	२६.३	१३

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
२.१.२	दर्ता भएका लैंगिक हिंसा लगायतका अपराधका घटना र अनुसन्धानको अनुपात	अनुपात	८६.७	१००
२.२	सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता			
२.२.१	मातृभाषामा पठन-पाठन हुने विद्यालय	संख्या	२७०	३२४
२.३	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण			
२.३.१	राष्ट्रिय बजेटमा सामाजिक सुरक्षा खर्च	प्रतिशत	११.३	१३.७
२.३.२	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	१७	६०
३	स्वस्थ र सन्तुलित पर्यावरण			
३.१	प्रदूषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण			
३.१.१	वायु प्रदूषणको औसत मात्रा (पि पि एम २.५)	माइक्रोग्राम प्रति घनमिटर	५३	४०
३.२	जैविक विविधता संरक्षण र पर्यावरणीय सन्तुलन			
३.२.१	लोपोन्मुख, सङ्कटापन्न र जोखिममा परेका प्रजाति/वनस्पति संरक्षण	संख्या	५८९	५८९
३.३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलनशीलता			
३.३.१	अनुकूलन योजना तयार भई कार्यान्वयन भएका स्थानीय तह	संख्या	२१७	५५०
३.४	विपद् उत्थानशील समाज र अर्थतन्त्र			
३.४.१	विपद्का घटनाबाट प्रभावित जनसंख्या	प्रति हजार	१९.५	५
३.४.२	विपद्का घटनाबाट मृत्यु हुने जनसंख्या	प्रति लाख	१.७	१.०९
४	सुशासन			
४.१	कानुनी शासन			
४.१.१	कानुनी शासन सूचकांक	सूचकांक	०.५३	०.५८
४.२	सार्वजनिक सदाचार, पारदर्शिता र जवाफदेहिता			
४.२.१	भ्रष्टाचार अनुभूति सूचकांक	सूचकांक	३१	४१
४.२.२	हेलो सरकारमा प्राप्त उजुरीको फछ्यौट	प्रतिशत	४८.१३	९८
५	सबल लोकतन्त्र			
६	राष्ट्रिय एकता, सुरक्षा र सम्मान			
६.१	नेपालीत्वको उच्च भावना			
६.१.१	राष्ट्रिय परिचयपत्र प्राप्त गरेका नेपाली नागरिक	प्रतिशत	-	१००
६.२	मानव तथा अन्य सुरक्षा			
६.२.१	पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जन्म दर्ता	प्रतिशत	५६	१००
६.२.२	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत	४८.२	८०
६.३	अत्यावश्यक वस्तु र सेवामा आत्मनिर्भरता			

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २०८०/८१ को लक्ष्य
६.३.१	कुल आयातमा अत्यावश्यक वस्तु (कृषि उपज, जीवजन्तु र खाद्य पदार्थ) को अंश	प्रतिशत	१४.७	५

राष्ट्रिय उद्देश्य

१. सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र आधुनिक पूर्वाधार निर्माण, उत्पादनशील र मर्यादित रोजगारी अभिवृद्धि, उच्च, दिगो र समावेशी आर्थिक वृद्धितथा गरिबी निवारण गर्दै समृद्धिको आधार निर्माण गर्नु।
२. गुणस्तरीय स्वास्थ्य तथा शिक्षा, स्वस्थ तथा सन्तुलित वातावरण, सामाजिक न्याय र जवाफदेही सार्वजनिक सेवा कायम गरी संघीय शासन व्यवस्थाको सुदृढीकरण गर्दै नागरिकलाई मर्यादित र परिष्कृत जीवनयापनको अनुभूति गराउनु।
३. सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरण तथा स्वाधीन राष्ट्रिय अर्थतन्त्र निर्माण गरी देशको स्वाभिमान, स्वतन्त्रता र राष्ट्रिय हितको संरक्षण गर्नु।

समष्टिगत आर्थिक खाका

- वार्षिक औसत ९.६ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य (कृषिमा ५.४, उद्योगमा १४.६ र सेवा क्षेत्रमा ९.९ प्रतिशत)
- योजनाको पहिलो वर्ष ८.५, दोस्रो वर्ष ९.६, तेस्रो वर्ष ९.९, चौथो वर्ष ९.६ र अन्तिम वर्ष दोहोरो अंक १०.३ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य
- कुल गार्हस्थ्य उत्पादन हालको ३४ खर्ब ६४ अर्ब ३२ लाखबाट ५६ खर्ब १५ अर्ब १९ करोड पुग्ने अनुमान
- अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान २७ बाट २२.३ प्रतिशत, उद्योगको योगदान १५.२ बाट १८.८ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको योगदान ५७.८ बाट ५८.९ प्रतिशत पुग्ने अनुमान
- योजना अवधिमा सीमान्त पुँजी उत्पादन अनुपात ४.९ रहने अनुमान
- योजना अवधिमा कुल रु. ९२ खर्ब २९ अर्ब २९ करोड लगानी आवश्यकता अनुमान, सो लगानी सार्वजनिक क्षेत्रबाट ३९ प्रतिशत, निजी क्षेत्रबाट ५५.६ प्रतिशत र सहकारी क्षेत्रबाट ५.४ प्रतिशत हुने अनुमान
- योजना अवधिमा कुल रु. ९९ खर्ब ५८ अर्ब ३३ करोड सरकारी खर्च हुने अनुमान जसमध्ये रु. ४५ खर्ब ९६ अर्ब ८२ करोड चालु खर्च, रु. ४० खर्ब १५ अर्ब ५२ करोड पुँजीगत खर्च, रु. १३ खर्ब ४५ अर्ब ९९ करोड वित्तीय व्यवस्था र वित्तीय हस्तान्तरण (अनुदान) रु. १७ खर्ब १ अर्ब ३ करोड हुने अनुमान

पन्ध्रौं योजनाको आधारपत्र निम्न लिंकमा उपलब्ध छ।

https://www.npc.gov.np/images/category/15th_Plan_Approach_Paper2.pdf